

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.
INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XV

BELGRADE 1984

<http://www.balkaninstitut.com>

је смрт омела у томе. Сматрам да би овај важан посао ваљало наставити по истим начелима по којима су рађена прва два свеска. То би увелико допринело да се наша и

страна јавност упозна са оријенталним рукописима који се налазе у Гази Хусрев-беговој библиотеци.

Мехмед Беговић

ЦРНА ГОРА У МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА, Историјски институт СР Црне Горе, Титоград 1984, 226+(1) стр.

Међу издањима која су посвећена V међународном конгресу за проучавање југоисточне Европе налази се и зборник радова „Црна Гора у међународним односима“. Зборник се састоји од уводних напомена и девет прегледа и чланака.

У „Уводним напоменама о Црној Гори у међународним односима“ (стр. 7—13), проф. др Јован Бојовић је дао „најкраћи резиме историјског развоја“ на територији Црне Горе.

Прво место у Зборнику заузима преглед „Црногорско-руски политички односи (1771—1917)“ дра Радомана Јовановића (стр. 15—54) који је подељен у четири поглавља. У првом (стр. 15—23) је обрађен период од кандијског и морејског рата до смрти црногорског владике Василија 1766. Догађајима око Шћепана Малог почиње друго поглавље (стр. 23—33), а завршава се политиком Петра II Петровића Његоша. Руски двор је 1852. признао Црну Гору за кнежевину, а 1878. се за њу изузетно заузимао у Сан Стефану. У овом периоду (треће поглавље, стр. 33—41), Русија је настојала да оствари апсолутан утицај у Црној Гори. Одржавање таквог утицаја заснивало се на политичкој и материјалној — али не и безрезервној — подршци чији је циљ био да се на Балкану обезбеди покоран извршилац руских политичких и војних планова (четврто поглавље, стр. 41—51). Капитулација Црне Горе 1916. и октобарска револуција су означиле крај „црногорско-руских политичких односа заснованих првенствено на интересима црногорске династије и политици руског самодржавља“.

На крају овог прегледа је веома богат списак основне литературе за проучавање црногорско-руских односа (стр. 51—54).

Др Новица Ракочевић почиње преглед „Односи Црне Горе и Аустро-Угарске 1777—1914“ (стр. 55—71) првим сусретом црногорског и аустројског представника у Бечу 8. децембра 1777. године. Од 1815, Аустро-Угарска постаје сусед Црне Горе. Ракочевић приказује њихове односе као настојања велике силе, која се служи политичким и економским методима, да малу Црну Гору уведе у своју сферу утицаја. Од 1904, књаз Никола се окреће Русији, али не запоставља ни Аустро-Угарску. Настојања Аустро-Угарске да на династичком, финансијском и територијалном питању одвоји Црну Гору од Србије нису успела. Аутор завршава овај преглед црногорском објавом рата Аустро-Угарској тако да је остао необрађен период до капитулације Црне Горе у коме су ове две државе биле зарађене стране, али и потенцијалне потписнице сепаратног мира.

И овај преглед има на крају списак основне литературе (стр. 70—71).

„Политички односи Црне Горе и Србије у XIX вијеку“ (стр. 73—88) је наслов прегледа чији је аутор др Новак Ражнатовић. Односи између ове две државе кретали су се од договора о заједничком националноослободилачком раду (1848), преко заклађења због проглашења Црне Горе за кнежевину, тајног уговора (1866) којим се књаз Никола одрицао престола у корист будућег владара уједињене државе до заједничког ступања

у рат 1876. године. Перманентно ривалство се распламсавало жењидбом кнеза Петра Караборбевића ћерком књаза Николе Зорком, затим тимочком бунџом, дискретним подржавањем опозиције у Србији, као и догађајима око ивањданског атентата. С друге стране постигнути су споразуми око исељавања црногорских породица у Србију (1889), заједничке акције на уклањању фанариотских владика у Призрену и Скопљу (1890), о међусобној трговинској размени (1896). Ова привремена побољшања односа нису могла да ублаже династичко ривалство које се понекад одражавало и кроз неусклађеност територијалних претензија према још неослобођеним крајевима (1897).

Рад дра Новице Ракочевића „Односи Црне Горе и Србије 1903—1918“ (стр. 89—104) захвата период од доласка кнеза Петра Караборбевића на српски престо до проглашавања уједињења. Сарадња током 1903—1904. и црногорско-српски уговор 1908. били су логичан резултат спољнополитичких догађаја и увод у војну сарадњу током оба балканска рата и у првом светском рату, све до капитулације Црне Горе. Велика захлађења односа током колашинске побуне и процеса и проглашења кнеза Николе за краља нашла су мотиве да се развију и током првог светског рата.

На крају овог прегледа, аутор упућује на изворе и литературу који су наведени у његовој књизи „Политички односи Црне Горе и Србије 1903—1918“, а чију максимално сажету верзију представља овај рад.

Проф. др Димитрије-Димо Вујовић поделио је на пет поглавља свој чланак „Трећа француска република и Црна Гора (1871—1914)“ (стр. 105—140). У прва два поглавља разматра настојања Француске да у периоду 1871—1878. утиче на Црну Гору да се не упушта у било какве заплете са Турском. Циљ успостављања непосредних дипломатских односа између Француске и Црне Горе у јануару 1880. био је, како истиче аутор у трећем по-

глављу, праћење целокупне политике на Балкану јер је према мишљењу Министарства спољних послова Француске: „Цетиње најпободеснији град за осматрање тенденција југословенских народа, за шта је француска политика на Балкану врло заинтересована“. И током анексионе кризе, која је обрађена у четвртџом поглављу, Француска је саветовала Црној Гори да избегава непријатељства и настојала да помogne у сребњавању односа између Србије и Црне Горе. Према истраживањима аутора, Француска је у настојању да Балкански савез буде препрека ширењу Аустро-Угарске, али и плашећи се да тај исти савез не постане оруђе у руским рукама, упорно и пред и за време балканских ратова радила на смињавању узаврелог стања. Догађаји су показали да јој то није ишло од руке.

На почетку свог чланка „Француска и Црна Гора у децембру 1915—јануару 1916. године“ (стр. 141—162), проф. др Јован Бојовић је дао периодизацију француско-црногорских односа уочавајући пет фаза. Затим је навео имена многих аутора чија је дела користио за израду овог чланка те југословенске и француске архиве чију је грађу употребио. Друга периодизација захвата црногорско-француске односе током првог светског рата и има четири фазе. Аутор се у овом раду бави првом фазом.

Из онога што је Бојовић изнео, студиозно пратећи догађаје почетком рата — а током децембра 1915. и јануара 1916. готово из дана у дан — може се закључити да се кривница за капитулацију Црне Горе не може приписати краљу Николи. Црногорски краљ је, како наводи аутор, одбио аустроугарске услове за примирје и од савезничких посланика тражио савете за даљу акцију, а тек у Бриндизију сазнао за француску понуду да обезбди повлачење црногорске војске.

Поступци црногорске владе и краља Николе који су се косили са интересима Савезника (окупација Скадра, слаба одбрана Лов-

ћена) наводе на то да извештаји савезничких посланика о преговорима црногорских и аустроугарских представника нису били резултат пуких гласина. Ако краљ Никола и његова влада не снесе апсолутну одговорност за капитулацију Црне Горе, онда ни Савезници не могу понети одговорност за оне поступке Црне Горе који нису деловали као одраз савезничког понашања. Одговор на ово, још увек отворено питање, налази се по свему судећи у средини.

У свом раду „Односи Италије и Црне Горе до њеног разграничења 1881. године“ (стр. 163—188), др Љиљана Алексић-Пејковић разликује два периода: „до пред крај 1860-тих година и после тога“. У првом периоду требало је да Црна Гора послужи Сардинији, односно Италији, као средство за повољно дипломатско решење са Аустријом.

Италијанско-црногорски односи у другом периоду су на нивоу званичних представника. Према аутору, два су тока ових односа: први је још увек жива акција за помоћ устаницима, па и Црној Гори током источне кризе; други је резервисана политика званичне Италије која после добијања Рима 1870. престаје да се активно ангажује на револуционарном и политичком савезништву с народима Балкана. Италијанско интересовање за Албанију косиће се са интересима црногорског двора.

Последње две стране овог рада (стр. 187—188) представљају списак богате архивске грабе и литературе која је коришћена.

Економски односи Италије са Црном Гором, па затим Србијом, Албанијом, Бугарском, Румунијом и Грчком, предмет су разматрања дра Данице Милић у њеном раду „Односи са Црном Гором у склопу опште економске политике Италије на Балкану до 1915. године“ (стр. 189—202). Италијански интерес да у ове земље изведе што више индустријских производа, да увози стоку и да у велике финансијске подухвате уложи свој капитал утицао је и на државну политику. Као и у неким претходним

радовима у овој књизи, и на крају овог рада је списак коришћене грабе и литературе.

Неповерење које је Велика Британија гајила према Црној Гори као неискреном савезнику током првог светског рата може се сагледати у чланку проф. дра Драгољуба Живојиновића „Велика Британија и Црна Гора 1914—1918. године“ (стр. 203—226). У првом делу чланка, кроз извештаје британског посланика на Цетињу грофа Цона де Салиса и документе који су потекли из Форин офиса, аутор прати развој британске политике. Други део чланка посвећен је британској политици према краљу Николи и влади у Нејну.

Чланак Драгољуба Живојиновића и чланак Димитрија Вујовића су једини радови у овој књизи у којима су коришћена архивска граба и литература изложени читаоцу у научном апарату.

Судећи према садржини и обухватности радова, књига *Црна Гора у међународним односима* је несумњиво вредан подухват Историјског института из Титограда. Подухват је утолико вреднији уколико се има у виду да је иста књига штампана и у преводу на француски језик (*Le Monténégro dans les relations internationales*) и тиме постала доступна и страном читаоцу. Ипак, и овде треба истаћи речи уводничара проф. дра Јована Бојовића да је штета што нису обрађени односи „Црне Горе и Турске, Црне Горе и Њемачке, као ни Црне Горе и других балканских и западноевропских земаља“. Непостојање рада о односима између Црне Горе и Турске јесте највећи недостатак ове књиге. Ни италијанско-црногорски односи после 1881. нису обрађени у овом зборнику. Изузимајући рад Данице Милић, економско-културни односи Црне Горе и других земаља нису у овој књизи уопште разматрани.

Исти радови из ове књиге штампани су и у Историјским записима за 1984. годину: у свесци 1—2 на француском, а у свесци 3—4 на српскохрватском језику.

Љубодраг П. Ристић